

מדוע זו בעיה של כולנו

הרב נתנאל אלישיב

אף שלפי פשוטו של מקרא נראה שהעונש על חטא המרגלים תחום לדור שחטא, חכמינו ראו את הדברים באור אחר (במדבר רבה פרשה טז):

אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם לפני, אני אקבע לכם בכיה לדורות, ומן אותה שעה נגזרה על בית המקדש שתתחרב כדי שיגלו ישראל לבין האומות.

כך חיברו חכמים בין חטא המרגלים, שהתרחש לפי המסורת בתשעה באב, לבין חורבן הבית באותו התאריך. קביעה זו מעוררת בנו תמיהה. נשווה לנגד עינינו את אותם יהודים אומללים שחרב עליהם עולמם בחורבן בית המקדש, את אותם יהודים שנמכרו לעבדות, את אלה שאיבדו את יקיריהם – האם זה באמת סביר, צודק ומוסרי שהם יסבלו עד כדי כך בגלל טעות שנעשתה למעלה מאלף שנים לפני כן? מה להם ולחטא זה, עד כדי כך שהעונש שהושת עליהם היה חמור במקרים רבים מזה שהוטל על החוטאים בחטא עצמו?

שאלה זו עולה פעמים רבות כשנפגשים בדברי חז"ל. לדוגמה, על חטא העגל אמרו חכמינו (סנהדרין קב א):

אמר רבי יצחק: אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר "וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם" (שמות לב).

דוגמה שלישית אנו מוצאים במה שנאמר על אברהם אבינו, אשר נקט במדיניות פשרנית כלפי אבימלך מלך גרר (בראשית רבה פרשה נד):

"ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויאמר אבימלך לאברהם מה הנה שבע כבשות", אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה נתת שבע כבשות בלי רצוני, חיך שאני משהה בשמחת בניך שבעה דורות. אתה נתת לו שבע כבשות בלי רצוני, חיך כנגד כן הורגים מבניך שבעה צדיקים, ואלו הן: חפני, ופנחס, ושמשון, ושאלו וג' בניו. אתה נתת לו שבע כבשות בלי רצוני, כנגד כן בניו מחריבין מבניך שבעה משכנות, ואלו הן: אוהל מועד וגלגל, נוב, וגבעון, ושילה, ובית עולמים תרין.

כאן כבר מתואר רצף טרגדיות שמקיף את כל ההיסטוריה הקדומה של עם ישראל, האם באמת סביר והוגן שכל הפורענות הזאת באה על אבותינו בגלל פשרה כזו או אחרת שעשה אברהם אבינו?

נראה שהתשובה לשאלה זו נעוצה בהבנת מהות החטא. חטאים גדולים מן הסוג השאנו עוסקים בהם אינם בחירה מקומית שגויה של מאן דהו או אפילו של דור אחד, אלא חסרון עמוק המוטבע בעומק הנפש. החטא שיצא אל הפועל באדם מסוים ובאישיות מסוימת הוא תוצאה של חסרון שיש גם בנו, עד היום, ועל כן גם הפורענות הנגררת בעקבותיו ממשיכה להיות מנת חלקנו, במידה זו או אחרת.

על כן, כשאנו לומדים את חטא המרגלים, עלינו להתמקד בשאלה היכן חטא זה נוגע לנו. אני נזכר בכך שבתקופת המחאה החברתית הגדולה שפרצה בשנת תשע"א העיר איש רוח ישראלי שיש בנו איזו בעיה, כי גם בצרפת היו הפגנות לא אחת על רקע המצב הכלכלי, אולם הצרפתים מעולם לא איימו שיעזבו את צרפת, כי זו מולדתם, אבל כאן רבים איימו בנטישת המולדת. אם כך, גם היום יש לנו סוגיה לא פתורה כל צורכה ביחס לקשר שלנו לארץ ישראל.

כן הדבר גם בחטא העגל, שנבע מסגידה לכוחות חלקיים ומוגבלים. זה התפרץ באופן חריף בחטא ההוא, אבל השורש הנפשי עדיין קיים בנו, גם היום אנו נוטים להעניק לאנשים או לחפצים את היחס הנשגב ואת ההערצה שראוי להעניק אך ורק לריבוננו של עולם.

גם חטאו של אברהם מצביע על חסרון שלא השתחררנו ממנו עד היום, חולשה בעמידה שלנו מול איומים חיצוניים כאלה ואחרים, חוסר עמידה על המשמר בסוגיות הלאומיות, וכתוצאה מכך אסונות רבים פקדו גם אותנו, בזמן הזה.

התורה, וחז"ל בעקבותיה, לא באה ללמד אותנו שיעור בהיסטוריה. תהיה זו החמצה גדולה אם נקרא על כל החטאים הללו כאילו שהם אינם נוגעים לנו. מן הסתם היו עוד חטאים רבים במשך ארבעים שנות נידודנו במדבר, של יחידים ואולי אף שכל כלל הציבור, אבל מה שהתורה מספרת לנו הוא מה שרלבנטי גם אלינו. עלינו לשאול את עצמנו, אפוא, ללא הנחות, במה אנחנו כמו המרגלים ולאילו עגלים אנחנו סוגדים. כך תצא אל הפועל התכלית של לימוד התורה, לא עיסוק ונבירה בעבר, אלא תיקון בהווה, לא עיסוק באנשים שהיו ואינם, אלא עיסוק במי שעתה האחריות להמשך דרכו של עם ישראל מוטלת על כתפיו, בנו עצמנו.